

Hölgyeim és Uraim!

A forradalom után Magyarországon már nem lehetett a hatalmat a régi módon gyakorolni. A Kádár rendszer alapja egy hallgatólagosan létrejött kompromisszum volt, amelyet a szovjet hadsereg árnyékában a hatalmát restauráló állampárt felkínált, s amelyet a megfélemlített és reményét vesztett nép tudomásul vett. Élhetsz egy kicsit jobban, s a magánéleteredben békén hagyunk, de a hatalmat mi gyakoroljuk, abba nincs beleszólásod.

A nyolcvanas évek második felére e kompromisszumon nyugvó közmegegyezés felbomlik. A hatalom birtokosai egyre kevésbé tudják biztosítani a viszonylagos jólétet, s válaszul a társadalom is bele akar szólni sorsának alakulásába. Utcai megmozdulásokra kerül sor, független szervezetek, mozgalmak jönnek létre.

Ezek a független szervezetek fontos szerepet játszottak a demokratikus átalakulásban. Mégis – legalábbis egyelőre – a történetírás csak azoknak a szerepével foglalkozik részletesebben, amelyek később pártokká alakultak. Örülök, hogy ezen a konferencián szó lesz majd a Duna-mozgalmakról, a Történelmi Igazságtétel Bizottság működéséről és az előadók névsorából ítélve talán a Bajcsy Zsilinszky Baráti Társaságról is.

Hogy mennyire mostohagyerekként bánik a történetírás ezekkel a szervezetekkel, jellemző, hogy az általam közlőként ismert Független Jogász Fórumról például a rendszerváltozással foglalkozó legtöbb tanulmányban mindössze annyi szerepel, hogy ez a szervezet kezdeményezte a Ellenzéki Kerekasztalt. Az viszont, hogy ezen túlmenően a Független Jogász Fórum tucatnyi tanácskozást tartott, állásfoglalást fogadott el és adott közre, továbbá, hogy nem csupán kezdeményezője volt az Ellenzéki Kerekasztalnak, hanem három hónapon keresztül koordinálta is annak tevékenységét, szinte sehol sem esik szó. Az egyik legátfogóbb és legismertebb tudományos feldolgozás pedig úgy írja le a rendszerváltozás történetét és benne az Ellenzéki Kerekasztal szerepét, hogy a Független Jogász Fórum nevére még csak említést sem tesz.

Ha már az a megtiszteltetés ért, hogy történelemtanárok előtt beszélhetek, engedjék meg, hogy felhívjam a figyelmet az www.fjf.hu honlapra, amelyet a Jogászfórum megalakulásának 20. évfordulójára készítettünk, és amelyen a szervezet működésével kapcsolatos kronológia és valamennyi dokumentum megtalálható.

Hölgyeim és Uraim!

Úgy vélem a szervezők azért kértek fel engem a „Rendszerváltás civil szemmel” című konferencia megnyitó előadásának megtartására, mert én a Független Jogász Fórum vezetőjeként és az Ellenzéki Kerekasztal koordinátoraként civil szemmel, de igen közelről – sőt bizonyos fokig belülről – kísérhettem figyelemmel a rendszerváltozás meghatározó eseményeit. Nem vagyok történész, mint többen, akik utánam szólni fognak, ezért ne várjanak tőlem egy szakszerű előadást. A számomra legemlékezetesebb eseményt a Nemzeti Kerekasztal tárgyalások nyitányát igyekszem felidézni. Úgy, ahogy én éltem meg ezt a napot. S talán azt is sikerül érzékeltetni, hogy milyen gyorsasággal követték egymást akkoriban az események. Egy forradalom gyorsaságával.

* * *

Az előzetesen egyeztetett program szerint vita még nem lesz, csak a szándéknyilatkozatok hangzanak el. Elsőnek Grósz Károly főtitkár beszél majd a Magyar Szocialista Munkáspárt részéről. Ezután én következem az Ellenzéki Kerekasztal képviselőjeként, majd Kukorelli István, a Népfront ügyvezető elnöke az úgynevezett harmadik oldal nevében. Megérkezem a Parlament VII. számú kapujához. Átadom az egyik kormányőrnek a személyi igazolványomat és türelmesen várok, amíg a másik megkeresi nevemet a meghívottak listáján. Közben Szabad György érkezik. Megvárom, amíg ő is átesik a beléptetésen, majd elindulunk a folyosón a főbejárat felé. Negyvenkét éves vagyok, most járok először a Parlament épületében.

Amikor ráfordulunk a fölépcsőre, a látvány szinte mellbe vág! Fölöttünk az aranycirádás mennyezet, előttünk a széles, impozáns márványlépcső, közepe táján több tucat fotóriporter várja az érkezőket. Csattognak a kamerák, villognak a vakuk, hátrálnak a fotósok, és mi megyünk felfelé a lépcsőn, mintha ez lenne a világ legtermészetesebb dolga. Szabad Györgyhez fordulok. *Gondoltad volna Gyuri bácsi ezelőtt akár félévvel is, hogy se hatalmunk, se fegyverünk, csak igazunk van, és ezek ide beengednek bennünket?*

1989. június 13-a van, a Nemzeti Kerekasztal tárgyalások nyitánya.

Megérkezőnk a kupolába. Tele újságírókkal, kisebb csoportokban beszélgető politikusokkal. Az ellenzékieket többnyire ismerem, a pártvezetők közül még senkivel sem találkoztam. Fejti lép elem, a nagyhatalmú kábétitkár. *Üdvözlöm,* mondja, s nyújtja a kezét. Bemutatkozom. *Ismerem a televízióból,* mondja széles mosollyal. *Személyesen is ismerhetne,* válaszolom, *ha április 8-án beenged az Akadémiára.*

Fejti elkomorodik, amit megérték. Nem lehet kellemes emlék az az április 8-a. Amely egyébként egy verőfényes szombati nap volt. Pedig nem őt rúgták ki, hanem engem. Az ülésről, amelyen ő volt a házigazda.

* * *

Az MSZMP Központi Bizottsága felhatalmazása alapján Fejti György kerekasztal konferenciát szervezett egy politikai egyeztető fórum előkészítésére. Meghívtak boldog, boldogtalant, a Partizánszövetségtől a Szabad Demokraták Szövetségéig. Az Ellenzéki Kerekasztal előző nap úgy döntött, hogy szervezetei nem vesznek részt a megbeszélésen. Egy nyilatkozatot fogadtak el, amelyben megindokolták döntésüket. Engem bíztak meg, hogy menjek el az ülésre és olvassam fel a nyilatkozatot, majd távozzak, s vegyek részt a nemzetközi sajtótájékoztatón, ahol a nyilvánossággal is megismertetjük álláspontunkat.

Az Akadémia előcsarnokában György István lép elé, aki Fejti titkárságát vezeti. *A Független Jogász Fórum nem kapott meghívást az ülésre, mondja. Szívesen beengednélek, teszi hozzá, de csak annyi szék van az asztal körül, ahány meghívott. Ez nem gond, válaszolom. Én magam hat szervezetről tudok, amelyek nem lesznek itt. Tehát akár hat székre is ülhetnek. Lehet, de szót akkor se kaphatnál. Rendben, válaszolom. Akkor vedd át ezt a nyilatkozatot, s ismertessétek az ülésen. Nem akarsz a Fejti elvtárral beszélni? Hátha őt meg tudod győzni, hogy beengedjen. Igazán rendes vagy, de nem. Kellemes hétvégét, mondom és sarkon fordulok.*

Kilépek a kapun. Süt a nap, a sajtótájékoztatóig van még fél órá, lemegyek a Duna-partra. Szegény Fejti, oda a szabad szombatja. Egyeztethet a Nőszövetséggel és a partizánokkal, amíg mi a nemzetközi sajtó előtt ismertetjük az álláspontunkat. Jó kedvemben fütyülni kezdek, és skandalom magamban az Illés-nóta szövegét: „Kétszer voltam kopasz életemben...”.

* * *

Június 13-ra visszatérve: Belépek a Vadászterembe, körülnézek. Téglalap alakú asztal, ahogy megbeszéltük. A hosszanti oldalnál egymással szemben az MSZMP és az Ellenzéki Kerekasztal küldöttei. A rövid oldalaknál az állampárthoz közelálló szervezetek, az ún. „harmadik oldal”, velük szemben az elnöklő Szűrös Mátyás, mögötte a parlamenti munkatársak, és az ülésen „megfigyelőként” résztvevő szervezetek képviselői. A sarokban a Magyar Televízió kamerái, a Híradó élőben közvetít. A szerkesztő odajön hozzám, s kéri a beszédem szövegét. Mondom, csak egy példányom van. Nem baj, majd lemásolja. Arra nincs idő, mondom elég udvariatlanul. Jónak tartom a szöveget, s meg akarom lepni a velünk szemben ülőket.

Az asztal közepén ott a nevem. Meglepődöm, hogy mellettem Mécs Imre ül, s nem Magyar vagy Tölgyessy, akik szinte minden EKA-ülésen részt vettek. Eggyel arrébb pedig Für Lajos és nem Szabad, aki a második sorban foglal helyet. S még egy érdekesség. Akkor nem figyeltem fel rá, és csak évekkel később tudtam meg, hogy Antall József is részt vett az ülésen. Egy interjúra készülve visszaneztem a videofelvételt, s akkor vettem észre, hogy – amint beszéd közben egy kissé oldalra fordulok – egy pillanatra felbukkan mögöttem a későbbi miniszterelnök akkor még ismeretlen profilja. Ott ült Szabad György mellett, a második sorban...

Az eredeti felvétel egyébként nincs meg a Magyar Televízió archívumában. Kelltek a kazetták, hát letörölték. Szerencsére apám felvette VHS-re. Azóta is ezt a felvételt adom oda azoknak, akik filmet csinálnak a történekről...

Leülök a helyemre. Szemben velem Grósz, Pozsgay, Fejti. A főtitkár egyszerre gondterhelt és szórakozott, a papírjait rendezgeti. Fejti komor arccal néz maga elé. Már három hónapja vesztes szériában van. Az Ellenzéki Kerekasztal megalakulásával kikerült a kezéből a karmesteri pálca. Pedig milyen szép is volt addig! Megbízás az MSZMP KB-től, látványos tárgyalások az ellenzéki csoportokkal – TV Híradó – parolázás, mosolygás, előzékenység. A hatalom jó szándékú, mindenképpen tárgyalni akar. De ehhez meg kell találni a partnereket. Na, erre jövünk mi. Ne tessék tovább keresni! Létrejött az Ellenzéki Kerekasztal. Itt a tárgyaló partner. Ettől kezdve nem maradt más, mint futni az események után. Egészen a mai napig, a tárgyalások nyitányáig. Most talán lesz egy kis idő az erőgyűjtésre, de ez valószínűleg csak az utóvédharcokra, a legfontosabb bástyák megőrzésére lesz elég. Mert az ellenzék 1989. március 22. óta folyamatos offenzívában van. S Fejti van annyira intelligens, hogy ezt pontosan lássa. Gondolom, engem sem kedvel igazán.

Pozsgay nyílt, barátságos tekintettel néz ránk, a szemben ülőkre. Partnernek tart bennünket, ellenfelei sokkal inkább azok, akik mellette ülnek. Ha sikerül a Párton belül megszereznie a hatalmat, kihúzhatja az ország szekérét a kátyúból. Őt a másik oldalon is becsülik, míg Grósz és Fejti az ellenzék számára elfogadhatatlan.

Grósz elkezd beszélni. Persze szó sincs fehérterrortól. Nem fenyeget, nem is akar erőt mutatni. Csupa békülékenység és kompromisszumkészség. Monoton hangon olvassa fel a beszédet, amely tele van az ismert közhelyekkel. Ember legyen a talpán, aki oda tud figyelni. Az én beszédem egészen más lesz. Fontos, hogy mindenki érezze, azok, akik most megjelennek a politikában, mások, mint a korábbiak. A fizimiskám is látványosan különbözik azokétól a politikusokétól, akiket az emberek a televízióban eddig láthattak.

* * *

1971-ben, amikor az egyetem elvégzése után felvettek az Ügyvédi Kamarába, Györgyei Béla főtitkár leültetett a Kamara tanácstermében, és jóindulatúan figyelmeztetett. *Nézd fiam, mondta. Rendben van, bár sokaknak nem fog tetszeni, hogy a zakódon gombok helyett sújtásokat viselsz. De szakállas ügyvéd még nem volt a Kamarában. Ellenkezőleg, mutattam körbe a tanácssterem falát borító festményeken, Kossuth, Szemere s a többiek portréján. Egyetlen csupasz állút sem látok közöttük. Végül is nem tilos, vontam meg a vállam a főtitkár. De a bírák elég maradi emberek. Nem lesz könnyű dolgod a pályán ilyen felfogással.* A bírák becsülete érdekében meg kell jegyezniem, hogy közel húsz éven keresztül, szakállasan is sikeres ügyvéd lehettem.

* * *

Azt, hogy én tegyek szándéknyilatkozatot az EKA nevében, Szabad György javasolta. Indoklásként hozzátette, ha bárki más lenne a szószóló, az valamelyik szervezetet a többiek elé helyezné. Magyar Bálint élénken tiltakozott, mondván a Független Jogász Fórum nem is vesz részt a tárgyalásokon, majd, amikor Szabad kitartott javaslata mellett, gúnyosan megjegyezte: *Ilyen alapon a Cserhalmi Györgyöt is megkérhetnék, hogy olvassa fel a beszédet.* Bár rólam volt szó, és én elnököltem, nem tudtam megállni, hogy közbe ne szóljak: *Úgy gondolod Magyar Bálint, hogy ez azonos súlycsoport? Azért az jelent valamit, hogy a Független Jogász Fórum hívta életre az Ellenzéki Kerekasztalt. Úgy van, helyeselt Szabad György.* Aztán mások is hozzászóltak, elhangzottak érvek pro és kontra. Végül elnapolták a döntést.

Az ülés után Öry Csaba, a Liga képviselője odajött hozzám és azt mondta, úgyis én fogok beszélni, mert a két nagy párt egymás emberét nem fogja elfogadni. *Tudom, válaszoltam, de éppen ezért nem értem a Bálintot, miért kell engem sértegetnie.*

Szabad György is látta, hogy rosszul esik a dolog. Miközben a kabátjáért ment, félrevont: *Ne törődj velük. Történészként mondom, hogy száz év elteltével már senki sem fogja tudni, hogy volt egy SZDSZ, egy MDF, a többi pártról nem is beszélve. De azt számon fogják tartani, hogy volt valaki, aki ezt a sokféle akaratot egy mederbe tudta tereelni.*

Ugyan Gyuri bácsi, válaszoltam, de hálás voltam neki, hogy vigasztalni akar. Nana, csak várd ki a végét, mondta az öreg, s mosolyogva sarkon fordult, mire én is felnevettem. *Végül is, vontam meg a vállam, ő a szakember... Szia, Bálint,* szóltam át az asztal túlsó oldalára. *Menjetelek már, hogy bezárhassam az ajtót.*

Közben Grósz befejezi a beszédét, én következem. *Magyarország – jog szerint – ezer esztendő óta a magyar népé,* kezdem olvasni a szöveget. A

szándéknyilatkozathoz többen adtak ötleteket, de az eleje és a vége egyértelműen az enyém.

Március 15-én jogászfórumos társaimmal ott álltunk a Szabadság téren, ahol Csengey Dénes jelképesen lefoglalta a Televíziót. Néhány héttel azelőtt a Kisrabló étteremben, több mint negyven független szervezet képviselőjével együtt határoztuk el, hogy ez lesz az ellenzék közös március 15-i ünneplésének egyik csúcspontja. Mint ahogy Petőfiék annak idején a nép nevében lefoglalták Landerer és Heckenast nyomdáját, az ellenzék is így tesz a Magyar Televízióval. Ez persze kiszivárgott, s az ünnep előtti napokban valóságos hisztéria kezdődött a sajtóban, hogy az ellenzék el akarja foglalni a tévét. Csengey erre utalt beszéde kezdetén, amikor így fogalmazott: *Sokan azt hitték, vagy azt akarták elhíttetni, hogy ide, a Magyar Televízió székházához egy tomboló tömeg készülődik, a fenyegetés és rombolás szellemétől vezérelve. Rosszul ismernek bennünket azok, akik azt hiszik, hogy dúlásban és rombolásban leljük örömünket.*

A tér zsúfolásig megtelt emberekkel, tíz-tizenöt éves srácok csimpaszkodtak a fákon. *És még rólunk mondták, hogy csőcselék!* – rikkantja el magát egy kissrác, ügyesen egyensúlyozva egy vastagabb faágon. *Tőlünk ne féltse senki a televíziót, emeli fel mutató ujját a szónok. Nagyon fogunk rá vigyázni. Mert a miénk. És tőlünk ne féltse senki Magyarországot. Arra is nagyon fogunk vigyázni. Mert az is a miénk.* Csengey ott áll a lépcsősor tetején, panyókára vetett farmerdzsekijében. A tömeg tapsol, éljenez, lelkesedik. A forradalmár költő bejelentette a nép igényét arra, hogy visszavegye hazáját, a nép pedig magévá tette a forradalmár követelését.

Valószínűleg ez az élmény is bennem volt, amikor keretbe foglaltam az Ellenzéki Kerekasztal szándéknyilatkozatát. Nem feledkezve meg arról, hogy jogászok vagyunk, így azt is tudjuk, mit jelent a tulajdonjog, s mit a birtoklás joga, mint a tulajdonjog egyik részjogosítványa: *Magyarország a nép tulajdona*, tértem vissza a beszéd végén az indító gondolatra. *Nem szükséges tehát erőszakkal visszaszereznie azt, ami amúgy is az övé. Csupán fejét kell felemelnie, önmagát megszerveznie, s illő öntudattal birtokba venni az országot. Saját hazáját.*

Pozsgay Imre arca komor, gondterhelt, elgondolkodó. Lehet, hogy jóhiszeműen opportunus barátai félretájékoztatták, s az ellenzék nem az ő malmára hajtja a vizet? Lehet, hogy összeállt egy valódi politikai erő, amely már neki is ellenfele, nemcsak Grósznak és Fejtinek? Szűrös Mátyás, mintha kissé elérzékenyült volna. Zavartan köszörüli torkát, mielőtt megköszöni a nyilatkozatot. Grósz Károly viszont nem egy érzelmes típus. Két alkarjára támaszkodva előrehajolt, s úgy figyelt, amikor a múlt bűneiről beszéltem: *Az 1956-os forradalmat a szovjet hadsereg leverte. Nemzeti bizottságainkat, munkástanácsainkat, ujjá éledt pártjainkat pedig a hazai reakció számolta fel.*

A „hazai reakció” megtette a magáét. Grósz gyilkos tekintettel néz rám. Neki, az „élcsapat” első emberének végig kell hallgatnia, hogy egy senkiházi reakciós, a kommunistákat nevezi reakciósoknak. Ráadásul ez a senkiházi azt a rendszert sem becsüli, amelyben tanulhatott, érvényesülhetett, ügyvéd lehetett, s amelyre keletről és nyugatról mindenki elismeréssel tekint: *A megfélemlített és reményét vesztett népnek aztán alamizsnaként juttattak néhány morzsát, a magánszférában elismertek bizonyos szabadságokat és nagylelkűen megengedték, hogy az emberek önmaguk kizsákmányolásával elviselhető körülményeket teremtsenek maguknak. Saját boldogulásunkat csak alattvalóként kereshettük, felelős polgárként közös sorsunk alakításába nem szólhattunk bele. Az ország irányítása a mindenható hatalomra maradt. A szűk hatalmi elit magánügyként kezelte közös ügyeinket. Az eredmény ismert: versenyképtelen gazdaság, működésképtelen társadalom, tömeges elszegényedés, megromlott morál. A válság a rendszer válsága, megszüntetni a jelenlegi hatalmi szerkezeten belül nem lehet.”*

* * *

Akárhogy is vesszük, 1989-ben felgyorsultak az események. Az év elején még senki sem gondolta volna, hogy a szétforgácsolódott és zsigeri ellentétekkel megosztott ellenzék három hónapon belül képes lesz összefogni és március 22-én létrehozza az Ellenzéki Kerekasztalt. Hogy ez a politikai ellensúly majd három hónap múlva rákényszeríti a hatalmat arra, hogy leüljön tárgyalni az ellenzékkel a demokratikus átmenetről. Hogy további három hónap múlva szeptember 18-án megszületik a megállapodás a szabad választások törvényi feltételeiről. S hogy 1990. március 25-én megtartják a választások első fordulóját, április 8-án pedig a másodikat, hogy május 2-án megalakul a parlament, 23-án pedig a felelős kormány. Hogy 1989. március 22-ét követően – egyetlen esztendő leforgása alatt – megtörténik a rendszerváltozás.

Ebben azért a pártokon kívül volt némi szerepe egy százegynéhány fős szakmai-politikai civil szerveződésnek, amely 1989. március 22-én kezdeményezte az Ellenzéki Kerekasztal létrejöttét, s három hónapon keresztül éppen a legnehezebb időszakban, koordinálta annak tevékenységét. Erről azonban – különösen történészek, történelemtanárok előtt – nem nekem kell beszélnem, hanem a tényeknek, dokumentumoknak. Még egyszer emlékeztetőül a honlap: www.fjf.hu.

Köszönöm, hogy meghallgattak.

Dr. Kónya Imre